

NARACIJA IN ARGUMENTACIJA V LUČI ANALIZE KULTURE

*Frans Willem Korsten: The Wisdom Brokers:
Narrative's Interaction with Arguments
in Cultural Critical Texts.
ASCA Press, Amsterdam 1998.*

Teoretski prvenec nizozemskega avtorja Fransa Willema Korstena je izrazito meddisciplinarno delo, ki govori, kot razločno oznanja s svojim podnaslovom, o vzajemnem delovanju naracije in argumentacije v analizah kulture. Že na prvi pogled je videti, da je knjiga produkt temeljitega raziskovalnega dela, ki je potekalo vsaj na treh področjih hkrati – literarnem, lingvističnem in semiotškem. Prav tam torej, kjer imajo na Nizozemskem že dolgoletno in čedalje prodornejšo teoretsko tradicijo, in to predvsem v okviru meddisciplinarnih raziskav, ki se vpisujejo v kontekst analize kulture. Ta svoje objekte razume kot simptome družbene narave kulture. Teksti s tega področja si prizadevajo ne le prestopati meje med posameznimi disciplinami in tradicijami znotraj humanistike in družboslovja, ampak skušajo tudi premoščati prepade med družboslovnimi in naravoslovnimi znanostmi. Njihovi avtorji so prepričani, da sleherni človekovo dejavnost, tudi najstrožjo znanstveno, v temelju določa kultura, to pa konstituirajo tako humanistične kot naravoslovne znanosti.

Kljub tej razmeroma enostavni opredelitvi meddisciplinarnosti pa natančnejša označitev epistemološke podlage Korstenovega analitičnega dela, ki je zraslo iz omenjenih tradicij, še zdaleč ni enostavna, saj se meddisciplinarnost v njem manifestira na več načinov in celo na različnih ravneh. Tema knjige je, kot rečeno, retorična analiza interakcije naracije in argumentacije, predmet analize pa so znanstveni teksti, družboslovni in naravoslovni, ki jih je avtor po eni strani izbral glede na njihovo konstituiranost z naracijo in argumentacijo, po drugi strani pa glede na njihov lasten predmet obravnave, ki je v slehernem od njih spet po svoje meddisciplinaren. Poleg tega je upošteval relevantnost teh del znotraj njihove temeljne znanstvene discipline in hkrati pazil, da zadevajo tudi širšo družbeno oziroma kulturno problematiko. To seveda obravnavajo na kritičen način, zato so zanimivi za širše občinstvo in ne le za strokovno javnost. Poleg tega se ti teksti odlikujejo tudi po tem, da s precejšnjo retorično spretnostjo učinkovito spodbijajo najrazličnejše "idéés reçues", ki jih je polno sleherni področje človekove vednosti. To še zlasti velja, kot pokaže Korstenova analiza, za tekste geologa in zoologa Stephena Jaya Goulda in biologinje Evelyn Fox Keller. In zdi se, da ne tvegamo preuranjenega sklepa, če rečemo, da je tudi *The Wisdom Brokers* možno brati kot spodbijanje nekaterih "idéés reçues", ki jih je proizvedla zahodna kultura.

Avtor knjige želi z opazovanjem vzajemnega delovanja naracije in argumentacije v omenjenih tekstih ugotoviti predvsem, kdo uporablja ta dva diskurzivna načina, za koga in s kakšnim namenom. Ob tem se mu odpre dvojno vprašanje: kako interakcija naracije in argumentacije nekaj utemlji (to vprašanje zadeva epistemologijo) in kako proizvede določen učinek (to pa zadeva

retoriko). Pri tem se namenoma bolj posveča naraciji, ker meni, da je njena udeleženos v tem razmerju slabše raziskana. To je po eni strani razumljivo, saj se omenjena interakcija največ pojavlja v znanstvenih tekstih, kjer naj bi po splošno uveljavljenem prepričanju kraljevala argumentacija. Korsten v nasprotju s tem zatrjuje, da sta tudi v tovrstnih tekstih obe kategoriji enako pomembni, vendar se zaveda, da gre za dva ločena in različna diskurzivna načina, ki zahtevata ločeno obravnavo,¹ čeprav oba proizvajata retorični učinek.²

K predmetu svoje obravnave potemtakem pristopi z dveh strani in zanju uporabi dve različni analitični metodi, naratologijo (kot smer v okviru teorije pripovedi) in pragmadialektiko (kot smer v okviru teorije argumentacije, ki obravnava pravila oziroma postopke za odpravljanje razlik v mnenjih.) Eden od prvih razlogov, zaradi katerih je delo nastalo, je namreč ravno avtorjevo opažanje nezadostne povezave med teorijo pripovedi in teorijo argumentacije na eni strani in nezadovoljstvo z dosedanjimi analizami neliterarnih tekstov na drugi strani. Še pomembneje pa je, da je nastanku knjige *The Wisdom Brokers* botrovalo tudi avtorjevo spoznanje o prednostnem statusu, ki ga uživa argumentacija znotraj zahodne civilizacije. Saj argumentacija, kot pravilno opaža avtor, v nasprotju z naracijo, neposredno povezana z emocionalnostjo (željo, interesom, upravičenjem), gradi na racionalnosti (normah, veljavnosti), tej pa v zahodni družbi že od nekdaj pripada privilegirano mesto. Glede na to je mogoče reči, da je vznemirljivo živeti v času, ko se iz dneva v dan ponuja priložnost opazovati neverjetno produkcijo tekstov, ki se z najrazličnejših vidikov posvečajo ravno fenomenu pripovedi in s tem morda celo nevede ogrožajo privilegirani status, ki ga je v zahodni kulturi še do nedavnega uživala argumentacija in z njo racionalnost. Tako prispevajo k vzpostavljanju novega ravnovesja med dvema naravnostima tega sveta, racionalnostjo in emocionalnostjo.

Enega od glavnih razlogov za tako stanje je nedvomno treba iskati v nedavnem, naravnost meteorskem razvoju meddisciplinarno naravnane moderne naratologije.³ Ta je zlasti v interakciji z moderno historiografijo⁴ na eni in filozofijo jezika na drugi strani omogočila spoznanje, da je pripoved diskurzivna kategorija, ki je v nasprotju z drugimi tipi diskurza tako univerzalen način reprezentacije, da se lahko manifestira v najrazličnejših oblikah in skozi najrazličnejše medije, ne le skozi besedo. Vzporedno s tem je sčasoma prevladalo mnenje, da je pripoved vsesplošen in vsepovsod prisoten fenomen in da še zdaleč ni omejena zgolj na literarne žanre. S tem so se naratologiji odprle neskončne možnosti, a so s seboj prinesle vrsto nepričakovanih problemov. Na primer, kako in kje zarisati mejo med pripovedjo in drugimi diskurzivnimi pojavi in kako preprečiti, da ne bi sam koncept zaradi svoje vsestranske in s tem neogibno ohlapne rabe postal sčasoma neuporaben kot analitično orodje? Zato so opredelitive pripovedi in vseh njenih izpeljank v uvodnem poglavju knjige *The Wisdom Brokers* več kot dobrodošle: "Pripoved je rezultat dejanja pripovedovanja kot posebne vrste tekstne organizacije"; pripovedovati pa pomeni "predstaviti pogled na (podčrtala J.K.-Š.) urejeno zaporedje dejanj, ki vodijo v dogodke," (str. 13). Ta "pogled na" predpostavlja nekoga, ki gleda, in nekoga, ki to gledanje predstavlja. Na podlagi tega je mogoče sklepati, da pripoved ni zgolj poročanje o določenem zunajtekstnem dogajanju, resničnem ali izmišljenem, marveč ustvarjalno dejanje v smislu poiesis. To spoznanje je

razlog, da je literarna pripoved toliko časa nesporno veljala za prototip pripovedi, čeprav je šlo dejansko samo za en njen vidik. Vdor meddisciplinarnih metod v polje naratoloških raziskav je pozornost naratologov odmaknil od literarnih pripovednih tekstov in jo usmeril bodisi na manifestacije pripovedi v drugih medijih (film, likovna umetnost, ples) bodisi na neliterarne pripovedne tekste, kot so zgodovinska dela na eni in znanstvene razprave na drugi strani. V slednjih naj bi po splošno veljavnem prepričanju pripoved igrala drugotno vlogo, saj so ti teksti predvsem argumentativnega značaja, zato jih je do nedavnega obravnavala izključno teorija argumentacije.

To "splošno veljavno prepričanje" je tista "idéee reçue", ki jo Korstenova retorična analitična metoda vseskozi implicite spodbija. Pri tem se opira predvsem na spoznanja moderne naratologije, ki ima na Nizozemskem že močno utrjeno tradicijo.⁵ Največja zasluga te metode je, kot meni Korsten, da lahko, v primerjavi s klasično teorijo pripovedi – ta sicer omogoča spoznati organiziranost pripovedi kot celote funkcionalnih prvin – premosti razkorak med naracijo in retoriko, saj omogoča uvid v tisto plast pripovedi, ki proizvaja retorični učinek. Ali drugače povedano, omogoča preseči razkorak med strukturno kompleksnostjo teksta in njegovim retoričnim delovanjem. Res pa je, da moderna naratologija, kjub svoji vsestranski naravnosti in koncizni izdelanosti svojih postopkov, ki lahko precej nedvoumno pokažejo, kam meri tekst in koliko različnih pomenov utegne hkrati proizvesti, nima ustreznega konceptualnega orodja za ugotavljanje veljavnosti argumentov. Ti so poleg naracije temeljna konstituenta slehernega teksta in hkrati še ena pot, po kateri tekst proizvaja retorični učinek. Zato mora avtor *The Wisdom Brokers* poseči na drugo področje svojega udejstvovanja, teorijo argumentacije, in v njenem okviru poiskati različico jezikovne pragmatike, kompatibilne z naratologijo. Najde jo v pragmadialektiki, ki je poleg naratologije druga epistemološka podlaga Korstenovega analitičnega dela. Zanj velja, da preučuje argumente tako, kot so rabljeni v praksi, od tod oznaka pragma, njihovo veljavnost pa ugotavlja na osnovi distinktivnega postopka, od tod oznaka dialektika (str. 167). Pragmadialektiko sta utemeljila in razvila dva nizozemska lingvisti Frans van Eemeren in Rob Grootendorst s svojimi sodelavci.⁶ Toda ti teoretiki preučujejo veljavnost argumentov v krajših tekstih, Korsten pa se je odločil metodo pragmadialektike uporabiti pri analizi obsežnejših besedil. V ta namen je moral, in to je eden njegovih specifičnih prispevkov na tem področju, prilagoditi definicijo argumenta: "V argumentu neki dejavnik nekaj trdi. S tem pokaže, kako si predstavlja ustrezno usklajeno razporeditev trditev, ki podpirajo določeno stališče." (str. 13). Sicer pa se Korsten pri obravnavi argumentov kritično sklicuje tudi na izsledke drugih teoretikov s področja teorije argumentacije, na primer Chaima Perelmana, Oswalda Ducrota in J. C. Anseombra. Pri slednjih dveh opazi, da nista upoštevala kategorije fokalizatorja. Ta v primerjavi z nekaterimi drugimi kategorijami, kot so izjavljalec, protagonist, antagonist, itn., v teoriji argumentacije še ni bila ustrezno konceptualizirana, četudi je nujno potrebno orodje pri vsakokratnem določanju bistvenega problema posameznega argumenta. Toda to je le en primer, ki po njegovem dokazuje, kako lahko naratologija odločilno pomaga pri analizi argumentativnih tekstov in pri razreševanju zapletenih odnosov, ki se porajajo med argumenti in pripovedmi. Korstenova opredelitev argumenta je, kot je videti zgoraj, dokaj enostavna, tako kot tudi njegova opredelitev pripovedi kot

"posebne vrste tekstne organizacije" (str. 13) ni zapletena. Njuno udejanjenje v konkretnih tekstih pa je, kot knjiga upravičeno poudarja, vse prej kot enostavno in jasno razpoznavno, največkrat je celo zavajajoče.

Tako se na primer ob retorični analizi nekaterih del Antona Zijdervelda – enega najpomembnejših nizozemskih sociologov in prvega, ki se je na Nizozemskem lotil obravnave kulture na sociološki način – pokaže, kako se v njegovih tekstih, ki obravnavajo krizo sodobne družbe in razmišljajo, kako priti iz nje, prepletata analiza in deskripcija. Poleg tega Korsten v istih tekstih opaža nenehno zamegljevanje mej med vlogami protagonista, pripovedovalca in bralca, kar bi se mu v kakšnem postmodernem romanu lahko zdelo popolnoma na mestu, pri prezentaciji argumentov pa meni, da utegne biti zavajajoče. Takšni postopki namreč v Zijderveldovih tekstih proizvedejo vrsto argumentov, kot so *argument ad hominem*, *argument ad populum* in *argument ad verecundiam*, ki vsi kršijo pravila argumentacije. Toda to je, kot opozarja Korsten, težko opaziti, ker so ti argumenti oviti v naracijo in jih potemtakem ni mogoče odkriti zgolj z metodo argumentacije. To pa je zanj še en dokaz, ki govori v prid komplementarnosti razmerja med naratologijo in teorijo argumentacije.

Drugi avtor – čigar delo je predmet Korstenove analize, in ki tako kot Zijderveld tudi razglša krizo sodobne družbe in razglablja o tem, kako se rešiti iz nje – je George Steiner s knjigo *Real Presences*, 1989, ki je ob izidu vzbudila precej polemično naravnane pozornosti. Steinerja v nasprotju z nizozemskim sociologom zanima predvsem kriza neobvladljive produkcije komentarjev ali sekundarnih tekstov in njihovo razmerje do primarnih tekstov oziroma pravih umetniških del. Korsten je omenjeno Steinerjevo delo izbral zato, ker je v njem "relacija med pripovedjo in argumentom razločno povezana z argumentativnim problemom, ki ga postavlja v ospredje Steiner" (str. 104). Ta problem predstavlja nevarnost, da bodo sekundarni teksti, kot so komentarji, teorije in kritike, preplavili primarne, umetniške tekste. Nevarnosti pa Steiner ne vidi samo v naraščajočem številu sekundarnih tekstov, ampak predvsem v teorijah (strukturalizem, dekonstrukcija), ki so njihova podlaga. Kriza, o kateri govori delo *The Real Presences*, je po mnenju njegovega avtorja nastala takrat, ko je propadel sporazum med besedo in svetom, ki je bil utelešen v konceptu mimesis in je bil možen edinole na ozadju zaupanja med človeštvom in bogom. Ker tega danes ni več, je treba vzpostaviti novo zaupanje, utemeljeno v novi etiki. Človek naj bi spet postal avtonomen subjekt, odgovoren bogu, ta bog pa je po Steinerjevem mnenju prisoten v umetnosti.

Ko Steiner kot izjavljalec utemeljuje gornje teze, stori to z vrsto vstavljenih in uokvirjenih pripovedi, glede katerih Korsten ugotavlja, da so največkrat zreducirane na argument. Nadalje pa njegova analiza, ki je v tem primeru usmerjena na različne forme hierarhičnih razmerij med pripovedmi in argumenti, pokaže, da pri njih ne gre zgolj za ilustracijo določenega argumenta, kot bi utegnili sklepati na prvi pogled, ampak je njihovo delovanje na argumentativni ravni globlje, tako da utegne vplivati na uspeh argumenta ali ga celo spodbiti.

Korsten se loti še retorične analize teksta *Le mécontemporain* – delo enega najvidnejših sodobnih francoskih esejistov in analitikov kulture, Alaina Fin-

kielkrauta, ki govori o prijateljstvu med dvema zgodovinskima osebamama s konca prejšnjega in začetka tega stoletja, Charlesom Péguyjem (1873-1914) in Bernardom Lazarom (1865-1903). Korstena analiza pripelje do sklepa, da v Finkielkrautovi zgodovinski pripovedi pravzaprav ni prostora za tujost zgodovinskega objekta obravnave. Identifikacija med izjavljalcem (Finkielkrautom) in protagonistom (Péguyjem) se namreč dogaja tako, kot da bi "izjavljalec požil protagonista, zato da bi s tem zadovoljil svoje retorične potrebe" (str. 153). To pomeni, da Finkielkrautova pripoved nehotе potrjuje tisto prepričanje, ki v retorični teoriji že od nekdaj velja, a ga Korsten prav na primeru *Le mécontemporain* spodbija. Gre za prepričanje, da je naracija sredstvo identifikacije in emocionalnosti in kot taka ideološko orodje, argumentacija pa utelešenje distance, refleksivnosti in racionalnosti.

Problem razmerja med naracijo in emocionalnostjo avtor *The Wisdom Brokers* odkriva tudi v tekstih S. J. Goulda in E. Fox-Keller, ob katerih se še poslednjič vpraša, kako lahko kombinacija pragma-dialektike in naratologije prispeva h kritični retorični analizi. Način pisanja omenjenih znanstvenikov se namreč bistveno razlikuje od ostalih avtorjev, ki so predmet Korstenove kritične analize. Ta namreč lucidno opaža, da izjavljalec v njenih diskurzih sploh ne spregovori o krizi, četudi bi lahko, ker bi sicer moral svoje stališče postaviti kot zgled. Ko se na primer Kellerjeva v knjigi *Secrets of Life/Secrets of Death* (1992) sklicuje na svoje avtobiografske podatke, tega ne dela v imenu nekega nepremakljivega stališča, ampak zato, ker skuša pojasniti določene analitične probleme. Te pa vidi predvsem v znanstveni konstrukciji spolnega razlikovanja in v razmerju med znanostjo, družbo in kulturo, kjer naj bi šlo za vzajemno soodvisnost.

Gouldova kritika je naperjena proti teoriji gradualizma v geologiji in proti teorijam razvojne biologije. Tako v delih *Wonderful Life* (1991), *Full House* (1996) in *The Mismeasure of Man* (1981) kritizira predvsem zgodbo o napredku, nenehnem izpopolnjevanju in idejo povprečja. Nasproti slednji postavlja možnost "ideje o polni variaciji", po kateri ima sleherna posameznost oziroma variacija pravico do obstoja. Pri tem je najbolj zanimivo to, da izbira med omenjenima možnostima ni racionalna, ampak temelji na interesih in učinkih. Za osvetlitev le-teh pa je, kot sklepa Korsten, nujna analiza kulture oziroma kritika. Ta pa ima, kot že rečeno, na voljo dvoje diskurzivnih orodij, narativnega in argumentativnega, ki se večkrat prepleteta do nespoznavnosti. Knjiga *The Wisdom Brokers* je zapis o tem, kako ju razločiti, analitično pojasniti in kritično uporabiti.

Pri tem je njenega avtorja nedvomno vodila srečna roka, saj niso opažanja, dognanja in sklepanja njegovega metateksta nič manj zanimiva od gledišč in komentarjev tistih tekstov-objektov, na katere je usmeril svoj analitični pogled. Vprašanje je le, če ga skrajna natančnost, temeljitost in občudovanja vredna raziskovalna vnema, ki lahko pri bralcu zbujajo zgolj občudovanje, niso odnesle nekoliko proč od tiste naravnosti, ki je nujna pri slehernem pisanju in se ji pravi "die Lust zum fabulieren". Ali drugače povedano. Suspensu, ki je v knjigi *The Wisdom Brokers* vsekakor prisoten, bi utegnili koristiti, če bi avtor nekoliko omejil preštevilne, včasih že digresivne reference, saj bi s tem dopustil, da bi se njegove vznemirljive osrednje poante pokazale v vsej svoji prepričljivosti.

OPOMBE

¹ Zato avtor zavrača stališča nekaterih teoretikov, ki skušajo argumentacijo obravnavati v okviru naracije.

² Glede tega učinka avtor ne pozabi opozoriti, da ne nasprotuje pojmovanju retorike kot dekorativne funkcije teksta, tesno povezane z njegovo tropološko organiziranostjo.

³ Ta je spoznala, kot je zapisala Mieke Bal, da "je pripoved treba videti kot diskurzivni način, ki lahko različno vpliva na semiotske objekte". (Bal: *Point of Narratology*, *Poetics Today*, 11/4, 1990, str. 730)

⁴ Historiografija, natančneje tisti njen del, ki ga zanima funkcioniranje naracije v zgodovinskih tekstih (A. Danto, H. White, O. L. Mink), je poleg literarne teorije in lingvistike tudi del epistemološkega ozadja Korstenove knjige in ima na Nizozemskem tudi upoštevanja vredno tradicijo, ki jo predstavljata zlasti Ernst van Alphen (*Geschiedfilosofie zonder subject*, 1992, *The Performativity of History*, 1994 in *Caught by History: Effects in Contemporary Art, Literature and Theory*, 1997) in Frank Ankersmit (*Narrative Logic*, 1983, *The Reality Effect in the Writing of History*, 1989, *History and Tropology*, 1994). Ankersmit je v historiografijo uvedel koncept narativizma v nasprotju s konceptom historizma.

⁵ To smer je v nizozemsko literarno teorijo uvedla Mieke Bal, avtorica vrste temeljnih prispevkov s tega področja (če omenim samo *Narratology* 1985, 1987) in ena prvih, ki ima zasluge pri tem, da se je izvirmo francoska teorija proze, ki jo je Tzvetan Todorov proglasil za naratologijo, uveljavila in zakoreninila tudi izven francoskih meja in se kot še posebej plodna pokazala na Nizozemskem. Tako so nekateri naratološki koncepti, denimo, pipovedovalec, pripovedovani, fokalizator, fokalizacija, gledišče, kontekst, zgodba, diskurz, itn. postali vsakdanji pripomočki nešteti analiz, opravljenih na posameznih narativnih tekstih. Skupni imenovalac vseh teh analiz je mogoče opredeliti kot tekstno imanentno strukturalistično metodo, utemeljeno na binarnih opozicijah, ki skuša odkriti temeljna pravila, na podlagi katerih so zgrajeni pripovedni teksti, skuša opredeliti njihove bistvene in nebistvene komponente ter spoznati načine njihovega artikuliranja. Se pravi, da ugotavlja in si prizadeva ustrezno opisati tisto, kar je vsem pripovedim skupno: sistem delovanja mehanizma, ki omogoča nepregledno produkcijo pripovednih tekstov.

⁶ Van Eemeren in Grootendorst sta avtorja številnih temeljnih del s področja argumentacije: *Speech Acts in Argumentative Discussions*, 1984, *A Handbook of Argumentation Theory*, 1987, skupaj z Tjark Kruiger, *Fundamentals of Argumentation Theory*, 1996, skupaj s Francisco Snoek-Henkemans. Napisala sta tudi vrsto del o teoriji in zgodovini argumenta ad hominem, *The History of the Argument Ad Hominem since the Seventeenth Century*, 1993 in *Relevance Reviewed: The Case of "Argumentum Ad Hominem"*, 1994.

Jelka Kernev-Štrajn